

Széchenyi politikai és államférfiui pályája.

Boros Mihálytól.

Láttuk Széchenyit mint az eszmék országának reformátorát; láttuk mint az irodalom erős bajnokát, vessünk egy futó pillanatot oly dicsőn kezdett s oly megrázóan gyászosan végzett politikai pályájára.

Széchenyi politikai pályáját a „Hitel“ megjelenésétől, vagyis 1830-tól kezdve szomorú végéig három korszakra lehet osztani. Az első tart 1830-tól az 1840-iki országgyűlés befejezéseiig, ez a dicsőség és népszerűség fénykora; a második korszak a „Pesti Hírlap“ megjelenésétől kezdve 1848-ig, az a félreértetés, népszerűtlenség s küzdelem kora; végre a harmadik korszak a miniszterség korszaka, mely csakhamar a döblingi tébolydába vezet s a hazáért megtört szív fájdalomiból s aggodalmaiból áll.

A „Hitel“ egy lángésznek ragyogó és szabálytalan műve, egy higgadt tervű agitátornak a lelkesedés és költői képzelem virágai közé rakott kezdeményezése, az eszmékben s később az intézményekben nagy forradalmat idézett elő.

A főbb emelvények, melyek által az ő statusnézetek egész szerkezetét félretolta s új irányoknak nyitott tért, igen egyszerűek, de óvatosan választottak valának.

Széchenyi megtámadta a magyarországi feudális birtokrendszert, mely a tulajdon valóságos eszméjével ellenkezik; melynél fogva a birtok, a fekvő vagyon sem értékben, sem jövedelemben nem növekedik, sem el nem adható, sem be nem ruházható, következésképp a birtokost, ahelyett, hogy védné, súlyesíti, ahelyett, hogy szabaddá tenné, bilincsbe veri s hozzálánczolja a szegénységhez s előítéletekhez.

Megtámadta az adóssági törvényeket, a csalóknak vagy rossz fizetőknak kedvező magyar pörrendszert.

Megtámadta a robotrendszert, mely a nemzetetől nagy összeget majdnem oly eredmény nélkül fecsérelni el, mintha egy országnak kötelessége volna millió kezek által fél év alatt egy óriás gödröt ásítani, a következő félben megint

betöltetni és ezen bős fáradtságot szünetlenül azon derült arczczal végezni, hogy valami kincsaknát mivel, melyből pénz és kényelem serked.

Megtámadta különösen a közlekedési eszközöknek jobbagymunkán nyugvó rendszerét, mely által mindig sár sár fog fektettetni; megtámadta az országos vonaloknak is megyei kézben tartását, mi miatt a kiállítási erő és forgalom örökre pangani fog s kijelölte a czenalizációt a közlekedési vállalatokra nézve, mint a siker egyedüli eszközét.

E pontok által hadat izent az egész multnak. Ostrom alá vette „a régi magyar szabadság“ fogalom-összegét.

Széchenyi, hogy céljaira a lelkesedés zászlója lobogtasék a fiatalság és erély képviselői által, a könyv izgató tartalmán és virágos írmodorán kívül, két jól kiszámított és csábító kiindulási pontot állított fel.

Az akkori közvélemény azt hitte, hogy hátramaradásunk oka a kormányban fekszik. Széchenyi ezt határozottan tagadá s azon elvet állitá fel, ha magunkat, ha a jogviszonyokat, melyeknek változtatása tőlünk függ és a birodalmi érdekekbe nem ütköznek, gyökeresen reformáljuk, megmentve és felvirágozva leend a haza.

E nézet lefegyverezte a kormányt, felvillanyozta a becszomjas egyéneket, élénk mozgalmat idézett elő a kedélyekben.

Másik közvélemény az volt, hogy a magyar dicsősége a multban van s hire Mohácsnál elenyészett s most már mi, mint nemzet, a kor végnapjait éljük, boldogok, midőn a zordon jelenből a leélt idők dicső emlékei közé menekülhetünk. Széchenyi ezen, a lélek ruganyosságát megtörő nézet ellen tiltakozott. A nemzet valódi dicsőségére sehol nem talált a multban; a nemzet fiatalságán kívül semmi egyébire nem a jelenben. A történetet megkicsinyité, hogy a multról elvett sulyt a jövőre vesse s hogy a koporsóról az életre, a tettek nyomozásáról a tettek végrehajtására fordítsa a közfigyelmet. Soha eszme nagyobb benyomást nem tön a kedélyekre, mint Széchenyinek következő állitása: sokan azt mondják, „a magyar volt“, én azt hiszem, „a magyar lesz.“

A nagy izgatónak ily véleménye szerencsés ihlet volt, eszélyesen felhasználva. A nemzet erőtől pezsgő része szentírási ígének vette a jóslatot, hogy: „a magyar lesz“. Az epe-dést a nemesebb kedélyekben tettszomj váltá fel. Ezen eszme: „a magyar lesz“ az erély; az pedig: „a magyar volt“ a csüggedés. A magyar „fiatal nemzet lön“, vagy, mert az vala, vagy mert egy lángész által annak kiáltaték ki.

A Hitel hamar gyűjtött proselitákat, de inkább az eszme, mint a hatalom emberei közt, inkább a tanhelyeken és nagyobb városokban, mint a régi politikai pártoknál és a vidéki

nemesség soraiban. Falun megégették a könyvet az apák, míg a tanodákban fiaik áhitattal olvasák. A régi táblabíró parasztlázítónak és birtokrablónak hitte Széchenyt, de a tiszteletbeli aljegyző és fiatal ügyvéd a haza megváltójának.

Gróf Dessewffy József kiadta *Taglalatait*, utána vagy vele megmozdultak az ó rendszer kisebb tekintélyü pártolói is.

Széchenyi a „Taglalatra“ a „Világ“ czimu vastag könyvvel felelt, melyben az országgyűlések és tudományos világ köztiszteletben álló férfiát, Dessewffyt megsemmisítette, nevetőségessé, sőt gyűlöletessé tette véleményével együtt. Széchenyi „Világ“ czimű munkája a tespedés tanait felforgatta, a haladás barátait merészebbekké tette, a kétkedőket a reform ügyéhez vonta, a félénkeket elnémitá.

„A világ — így kiált fel egykori bírálója — előhírnöke a tűzoszlopnak, mely minket magyarokat egykor a terméketlen és sötét pusztából az ígértföldre vezetend; a Világ első derengése a ragyogó keleti csillagnak, mely a hatalom embereinek és a népnek utat mutat a megváltó felé; a Világ egy fénytorny, mely vigasztaló sugarait messze kiküldi és irányt jelöl, midőn a viharos éjben megtörhetlen talaját a hullámok siker nélkül ostromolják.“

Csakhamar elkészült, bár a sajtó alól későbbben került ki, harmadik munkája is, a „Stadium“, mely berekeszti az általános politikai reformokra vonatkozó izgatásainak ciklusát.

A közelgő országgyűlés teendőit jelöli ki, kézi könyve a radikális reformoknak, mérsékelt és csábító külsőbe öltöztetve.

A Stadiumban hebizonyítja Széchenyi, hogy az általa ajánlatba hozott teendők nemcsak a hazának, nemcsak azoknak, kik a régi rendszer megbukásával jogokat nyernek, de a mi a földolog, még azoknak is, kik a jogokról lemondanak, gazdagodására nagy mértékben fognak hatni.

Azon reformok, melyeket Széchenyi a Stadiumban a nemzet első teendőiül jelöl ki, a következők: hozassék be a hitel emelésére a váltójog; az ősiség és a fiskálítás töröltessenek el; mondassék ki a nem-nemesek szabad birtokszerezhetési joga s a haza minden polgárának törvény előtti egyenlősége; a nemtelenek válaszsának maguknak megyei pártvédet, kik a tagosítási és arányosítási pörökben érdekeiket a földesur ellenében képviseljék; a házi pénztár és országgyűlési költségek terheinek hordozásához mindenki birtokaránylag járuljon; a főközlekedési vonalok az országgyűlés által jelöltessenek ki s létesítésükre és fentartásukra szintén mindenki egyenlőleg adózzék; végre a monopoliumok, vagy más szakkal a regalék, a czéhek és limitácziók töröltessenek el.

Széchenyi nagy, de a nemzet egész történeti multjával összeütköző reformjai, hihetőleg eldöntő hatást nem gyako-

roltak volna a közvéleményre, ha ő nem bir oly szokatlan ügyességgel, előrelátással és mélységgel az egyesületi és vállalkozási szellem fölébresztésére.

Széchenyi reformjait azért pártolta a többség, mert anyagi vállalatának rendkívüli sikerét látta s tapasztalta, hogy amihhez nyul, annak okvetlenül létesülni kell. Ezért vetette el legerősebb, sőt egyetlen fegyverét a régi rendszer, midőn Széchenyi által ostromoltatott, ezért nem merték mondani: ez csak szép theoria, mert attól félték, hogy azt fogja válszolni: bizzák csak reám, majd eligazítom.

Széchenyi értvén a közlekedési reformok és iparvállalatok erkölcsi és szellemi hatását, összhangzásba akarta hozni az anyagi javításokat az elvkérdésekkel, a kézmunkát és gőzerőt a nemzetiség és alkotmányos lét fejlődésével.

A magyar tudós társaságot, a kaszinót, lóversenyt, miknek még azelőtt adott életet, új és szintén eldöntött hatásu kezdeményezések váltották föl. Egész sora a gazdasági, ipari és közlekedési feladatoknak mozdított elő egyletek, részvénytársulatok és kereskedelmi vállalkozások által; melyeknek indítványozója, létrehozója, éltető szelleme Széchenyi volt.

Az ő neve csakhamar a siker kezességévé lön. A nemzetben felköltött egyesületi és vállalkozási erő minden nyilvánulása, legalább tíz év lefolyása alatt kizárólag a gróf személyében összpontosult.

És politikai pályájának ezen befolyásos korszaka alatt Budapest fényben, gazdagságban, kiterjedésben oly óriásilag kezdett emelkedni, mint csak Amerikának szerencsés városai szoktak. A dunai gőzhajózás és a budapesti lánczhid által Széchenyi Magyarországot az európai polgáriasodás részvényesei közé lajstromozta be.

Széchenyi tettek és eszmék általi ostroma néhány év alatt hátrálásra kényszeríték a régi rendszer csökönyös pártolóit. Népszerűsége a diadaltropheumok által mindig magasabbra emelkedék, felsőségét mindenki elismerte, utmutatásait követé, intéseit meghallgatta, nem engede a haladás előharcosának homlokára virágfüzér helyett töviskoszorut tétetni, inkább bizott benne, mint hitt a gyanúsításoknak: — ilyen vala Széchenyi népszerűsége.

Azonban későbbben minden máskép alakult. Széchenyi nem állhatott meg ott, ahol akart; művei a felébresztett meggyéket tele töltötték előre törekvő, türelmetlen és tulcsapásokra hajló erőkkel és a fáklyagyujtót elérte az izgatói szerep szokott szerencsétlensége, hogy nem birt többé a felizgatott elemekkel. Hitele, Világa s Stadiuma által országszerte kivivta az új irány, az új eszmék diadalát; a reformok a haladás szüksége lett, a „miként“-nek intézése azonban kiragadtatott a pangó nemzet felébresztőjének bölcs és óvatos kezéből.

Széchenyit megrázták a heves mozgalmak és ő hangsúlyosabban emelte szavát, de elhangzott az a lelkesült tömeg zajában s neki nem jutott osztályrészül más, mint azon tudat, hogy sokkal könnyebb egy izgatási politikát megindítani, mint megállítani.

És itt kezdődik Széchenyi politikai pályájának második korszaka.

A „Pesti Hirlap“ szárnyra-kelésekor Széchenyi és a közvélemény már észrevehető távolságban állottak egymástól. E távolság, ha nem nyelte is el a nagy hazafi iránti kegyeletet, de nehezíté az ő hatását a jelenben s gátolta a rokonszenv fejlődését, melynek derült s meleg légköre nélkül lángész és szeplőtlen hazafiuság legdicsőbb terményei sem birhatnak eléggé életvidor és dus tenyészettel.

Az ellenzék többségre vergődött csaknem minden megyében. A nővilágban lovagiasabbaknak találtattak azon jelszavak, melyek az ellenzék zászlóit diszesíték, lassankint társas körökben is az ellenzékiek váltak a divat eszméivé; ily körülmények közt természetes vala, hogy a közvélemény egészen azonosult az ellenzék nézeteivel. Az ellenzék nem szakított ugyan Széchenyivel, de mégis inkább ragaszkodott az 1831-iki, mint az 1841-iki Széchenyihez, mert annak jelene és múltja közt nagy ellenmondást vélt felfedezni. Régen demokratának tartották, most arisztokratának hitték.

Mennyi alappal birnak e vádak? vizsgáljuk röviden.

Széchenyi több mint hét évet vállalatokkal, parlamenti s egyleti munkássággal, egyes politikai vagy anyagi kérdések fejtegetéseivel töltött. A Stadiummal általános izgatásait bevégezte. Ő kizárólag magyar volt s a magyarság terjesztése s emelése volt főtörekvése, de az gyakran ellentétben állott az alkotmány terjesztésével is.

A nemzetségek és szabad institucziók közti összeütközések sulygyenezése Széchenyit az említett hét év alatt a teendők sorának, a reformok mértékének és átalakulásra vezető mellékeszmékek némi változtatására bírta s az ellenzék ezen változtatásban visszaesést látott, most pedig azt mondhatjuk, hogy érettség és óvakodás volt.

Széchenyi „Kelet népe“ című munkájával támadta meg az ellenzékét. Célja nemes volt, az áradatnak akart gátot vetni, mely — véleménye szerint — a hazát végveszélylyel fenyegeté; de mig egyrésről a felzudult vagy eszméi által felzuditott kedélyeket nem hozhatta csillapatra, másfelől régi népszerűségét tökéletesen eljátszotta. Könyvei azontul is keltek, szónoklatai figyelemmel, vállalatai bizalommal kísértettek, de az egyén iránt hosszas ideig igen kevés rokonszenv mutatkozott, lelkesedés többé soha.

Széchenyi ezután apró táborozásokat folytatott az ellen-

zék irányai s tekintélyei ellen. Első támadása volt a tudós társaság 1842-iki gyűlése megnyitásakor mondott elnöki beszéde, mely sulyánál s szépségeinél fogva egyike Széchenyi legszebb beszédeinek, de népszerűtlen volt, mert néhol keserű gunyor vegyült bele. Második táborozása régi barátja, a graefenbergi szenvedő báró Wesselényi Miklós ellen volt intézve s a közönség gyöngédtelennek mondta. Harmadik táborozása a vukovár-fiumei vasut, negyedik a védegyleti agitációk ellen volt, mely küzdelmek mind csak népszerűségét ásták alá.

Széchenyi 1846-ban a helytartótanácsnál a közlekedési osztály főnökévé neveztetvén ki, nagy látkörű, de kevés alapu tért nyert a hatásra. Neki ott mindent teremteni kellett és pedig semmiből. Sok nehézséget leküzdve, sok érdeket egyesítve támadt a Tiszaszabályozás óriási terve, mely minden ellene gördített akadályok daczára, Széchenyinek minden akadályokon diadalmaskodó erélye következtében megkezdett és gyorsan haladt. Átala százötven négyszög mértföld — egy kis ország — szereztetett mega hazának, különösen a magyar fajnak, melynek anyagi s erkölcsi emeléseért birt Széchenyi előtt oly varázserővel a Tiszaszabályozás. A Tisza vidékein újra emelkedett Széchenyi népszerűsége.

Közelgetett az 1847-iki országgyűlés. Széchenyi két munkát adott ki, mintegy előkészítőül ezen országgyűlésre, a „Politikai programmtöredék“-et és a „Közlekedési ügy rendezéséről“, de mivel az ellenzék gondolkodásmódján s irányán semmit nem változtattak, felsőházi fényes állásáról lemondva, hogy az ellenzék működését ellensúlyozza, megválasztatta magát Mosonymegye követének s itt kezdődik politikai pályájának harmadik korszaka.

Csak futó pillantást vetünk azon alig tizenegy hónapra, mely Széchenyinek a pozsonyi képviselőterembe és Gorgen tébolydájába lépése közt fekszik.

Az országgyűlés kezdetén Széchenyi minden fáradságát egy középpárt alakítására fordította, mely a jobboldal csöknyösségét s a szélső baloldal szenvedélyes követeléseit megtörve, a haladás utját az érdek-kiegyenlítés eszközei által nyiltabbá és kevesebb akadályokba ütközővé tegye; de az akkori követi tábla elemei nem engedték, hogy Széchenyi közvetítő szerepet játszó. Így ő parlamenti pártot nem teremthetett, annyival inkább nem, mert a konzervatívok és ellenzék sokkal régibb idő óta és sokkal nagyobb gyűlöléssel küzdöttek egymással, mint hogy összeolvasztásról vagy csak közelebb vitelről is szó lehetett volna; de nem teremthetett azért is, mert az európai mozgalmak sebesebben hullámzóttak egymás után, mint hogy a magyar országgyűlés egyes kérdések vitatása, vagy a pártok összeolvasztása fölött időzhetett volna.

Bécsben, azután Pesten is mozgalom mutatkozott s 1848 április 7-én a törvények szentesítették s általuk a felelős magyar miniszterium lépett életbe.

A felelős magyar miniszterium igen különböző politikájú férfiakból volt összealkotva; de azért elfogadták a tárczát, mert meg valának győződve, hogy visszavonulásuk a hazát végveszélybe ejtené; azért, mert egyfelől a régi institucziók többnyire megszűntek, másfelől igen kétségesnek tartották, hogy az ő visszalépésük után vajjon fogna-e új miniszterium és pedig teljes számmal kineveztetni? Ezen aggodalmat Széchenyi is osztá s így a kötelességérzet bilincsei által volt a kormány rudjához csatolva s iszonyu keserűség közt viselte hivatalát, mert csakhamar a miniszterium megalakulása után mind-mind komorabb fellegek tornyosultak az általa imádott haza egén.

A Magyar- és Horvátországot több század óta összekötő kapocs megtört s a két ország testvéries összeköttetése tetteleg megszűnt. Jellasics beütött az anyaországba, a ráczok befészkeltek magukat a római sánczokba s a haza megmentése vagy legalább a veszély elhárítása iránti tanácskozás végett országgyűlés ült össze Pesten.

A pesti országgyűlés nem fordíthatta el a gátattört, áradatként rohanó veszélyt. Szeptember negyedikén száz tagból álló országos deputáció Bécsbe küldése határozottat az országgyűlésen hozott hadi és pénzügyi törvényjavaslatok megerősítéseért s Ő felségének Budára költözéseért esedezni, mivel mindenki belátta, hogy csak ez állíthatja vissza a megingatott bizalmat, ez csillapíthatja le a felzúdult kedélyeket s ez oszlatja el a birodalom, de különösen a haza fölött összetornyosult fellegeket. A fényes deputáció felment Bécsbe, de mig ott minden eredmény nélkül járt, azalatt idehaza mind-mind bonyolultabbakká váltak a viszonyok, mind-mind tágabbá a Bécs és Pest közti összeköttetés.

Ez időtáiban mondta Széchenyi azon nagy szavakat, melyeket mint felmagasztosult jó s mintegy irva látott a jövő könyvének lapjára: „Én a csillagokból olvasok: Vér és vér mindenütt. A testvér a testvért, a népfaj a népfajt fogja megszárolni engesztelhetlenül és örülten. Keresztet rajzolnak vérből a házakra, melyeket le kell égetni. Pest oda van. Szárguló csapatok dülnek szét mindent, mit építünk. Ah, az én füstbe ment életem!”

És az az ember, kit hidegnek, szívtelennek gunyoltak, annyira szerette hazáját, hogy e jósigék kimondása után harmad-negyednapra megőrült.

